

Onze visie op 'participatie op school'

Er leven veel misvattingen over participatie. Voor ons zit participatie vervat in diverse modellen en werkvormen die weergeven dat participeren pas eerlijk en effectief is als je werk maakt van het vermijden van schijnvormen¹, schattigheidseffecten² en 'alibi-Ali' of Alicia's³.

Wij stellen **10 krijtlijnen** voorop voor de eerlijke en effectieve participatie.

Om onze visie concreet te maken, gaan we uit van *leerlingenparticipatie in schoolcontext*. Uiteraard trekken we deze visie door naar andere leer- en werkcontexten waar studenten, mensen met een handicap, personeelsleden, bestuursvrijwilligers, ... participeren.

1. **Leren door te doen, niet door erover te praten.** Participatie staat niet gelijk aan het oprichten van een formeel orgaan buiten de klas dat tot doel heeft om er te leren participeren. Je mag leerdoelen en participatiedoelen niet verwarren. In de woorden van pedagoog John Dewey⁴: "*Education is not preparation for life: Education is life itself.*" Participeren zit in de manier waarop je in de klas en op school samen werkt, leert, leeft. Leerlingen moeten niet 'leren om burger te zijn'. Ze zijn het namelijk al. Uiteraard kan je democratische vaardigheden en burgerschapsattitude bevorderen. Maar dan wel in authentieke situaties waarin je leerlingen uitnodigt en uitdaagt om te participeren. 'Leren vergaderen' of 'leren je mening verwoorden' gebeuren daarom best in een reële setting. Zo vermijd je de 'holle' inoefening van vaardigheden waarvan de transfer naar de werkelijke context nog moet gebeuren. Het is tevens oneerlijk als je enkel jongeren uit een leerlingenraad bv. leert om te vergaderen, onderhandelen, vertegenwoordigen. Dit zijn vaardigheden die in een burgerschapsproces annex vorming aan de orde zijn voor alle jongeren. Bovendien: participeren is 'leren al doende' voor iedereen. Ook voor volwassenen.
2. **Leerlingen actief uitnodigen.** Leerlingen zijn niet sowieso actief betrokken zijn. Kinderen en jongeren zeggen niet per se 'vanzelf wel hun gedacht als ze dat willen'. Ze participeren vaak pas als ze daartoe echt de gelegenheid – of sterker nog: de vraag – krijgen. Het initiatief hiertoe ligt vaak bij de volwassenen. Daar is niets mis mee, integendeel. De vraag stellen is een manier om leerlingen tegelijkertijd invloed én verantwoordelijkheid te geven. Anderzijds moet het ook kunnen dat leerlingen zaken op de agenda (willen) zetten waar ze in eerste instantie niet voor 'gevraagd' worden om aan te participeren. Dan ligt het initiatief bij de leerlingen.
3. **Niet enkel op 'leerlingen' focussen.** Micha de Winter⁵ verwoordt het als volgt: *In de jaren negentig werd het kind als een heilige gezien en de jeugd werd een geloofsartikel. Jeugdparticipatie was een hype. Het was te veel 'de leerling centraal'. Zo schiet je je doel voorbij.* Kortom: jongeren 'apart zetten' om te participeren is alsof je ze een eiland in de school laat bouwen. Kinderen die zonder volwassenen 'participeren', modderen vaak gewoon aan. De kans is groot dat deze kinderen en jongeren ontmoedigd geraken. Ze doen voorstellen of werken iets uit maar krijgen (op het einde van de rit) het deksel op de neus. Niets blijkt mogelijk, niets kan of mag. Bovendien zorgt dit ervoor dat leerlingen de binding verliezen met de belangen van andere groepen (leerkrachten, directie, ouders, ...). Het is pas samen met anderen dat participatie een verschil kan maken voor het geheel van de school.

¹ Met schijnvormen bedoelen we structuren die formeel (volgens een wetgever) dienen om te participeren, maar waar deelnemers in de praktijk geen werkelijke vorm van verantwoordelijkheid en/of invloed hebben, maar enkel geïnformeerd worden. Zo geef je mensen de indruk dat ze ergens bijhoren.

² Met schattigheidseffecten bedoelen we het uitspelen van het idee dat kinderen iets alleen kunnen, terwijl volwassenen vaak achter de schermen hebben meegewerkt. Dit om alles 'lief en fijn' te laten ogen. Terwijl er niets mis is (integendeel!) met een evenwaardige samenwerking tussen volwassenen en kinderen met een mooi resultaat.

³ Met Alibi-alicia's of Alibi-ali's bedoelen we allochtonen of ruimer mensen met een bepaalde etnisch-culturele achtergrond die als excuus worden 'gebruikt' om te zeggen dat men een diverse of representatieve participatie heeft.

⁴ Dewey, J. (1897). *My pedagogic creed*. School Journal vol. 54 (January 1897), pp. 77-80. Raadpleegbaar op: <http://dewey.pragmatism.org/creed.htm>

⁵ Schneiders, L. & Smit-Kruidenberg, A. (2006). *Verantwoordelijkheid nemen en geven. Micha de Winter over jeugdparticipatie*. Interview in 'Montessori mededelingen'. Raadpleegbaar op <http://www.dmo.amsterdam.nl/jeugd-onderwijs/jeugd/jeugdparticipatie/opinie/>

4. **Domeinen afbakenen.** Waarover kan en mag het gaan? Die vragen zijn cruciaal om te stellen én te beantwoorden. Het ontbreken van een domeinafbakening zorgt er vaak voor dat leerlingen met onrealistische voorstellen komen (die inherent zijn aan kind/jong zijn). Denk aan kinderen die een ballenbad vragen op de speelplaats of jongeren die meer vakantie willen. Het is een schijnbare contradictie: het stellen van grenzen schept de ruimte om echt te participeren. Want het is net binnen die ruimte dat leerlingen initiatieven en verantwoordelijkheid kunnen nemen. Cruciaal is hierbij is om als verantwoordelijke (directie) aan alle betrokkenen duiding te geven bij de domeinafbakening. Waarom kan je op een bepaalde vraag, verwachting, voorstel, ... wel of niet ingaan? En hoe?
5. **Verantwoordelijkheid geven én nemen.** Participeren is meer dan wilde ideeën roepen en dan er vanuit gaan dat iemand anders die wel zal uitvoeren. Zoals De Winter⁶ stelt: *een leerling is geen consument die een vraag stelt en op zijn wenken bedient wordt*. Het is – binnen je mogelijkheden – mee denken en werken rond haalbare voorstellen. In die zin is de dialoog organiseren én in dialoog gaan de basis voor elke vorm van participatie.
6. **Onderzoeken voor je begint.** Participatie is geen kwestie van de hele dag blindelings aan leerlingen te vragen wat ze willen. Dat is vermoeiend (voor alle partijen), inefficiënt en leidt vaak niet tot het gewenste resultaat. Elke vraag die je stelt is een onderzoek(je) waard. Wat is het thema? Wie is erbij betrokken? Op welke manier? Wat willen we bereiken? Wat is haalbaar? Zo ga je bewust om met tijd en middelen. En zo breng je de juiste mensen om de juiste reden op de gepaste plaats en tijd samen. De kwaliteit van het participatief karakter in de school zit niet enkel in wat en hoe je iets organiseert. Kwaliteit kan je afmeten aan het aantal actoren dat op de hoogte is en het aantal dat zich effectief betrokken voelt.
7. **Niet extra doen, wel anders doen.** Dat betekent niet dat participatie geen extra werk vraagt. Het betekent wel dat je geen extra thema's, betrokkenen of structuren uitvindt om 'participatie te hebben'. Participatief werken is een manier van denken en handelen die idealiter inherent is aan alles wat je onderneemt. Elke school heeft genoeg thema's die de moeite waard zijn om over te participeren. Het heeft geen zin om iets extra te creëren als de mensen die de school maken in hun dagdagelijkse manier van werken geen of weinig participatiekansen bieden.
8. **Het (h)erkennen van ervaringsdeskundigheid.** Leerkrachten weten het best hoe het is om les te geven. Leerlingen weten het best wat het is om les te krijgen. Maar ook om te weten wat het is om met 500 door een gang te moeten tijdens een leswissel bv. Zo simpel is dit principe. Die ervaringsdeskundigheid biedt vaak een verfrissende en leerrijke kijk.
9. **Sturen, begeleiden en structuur bieden.** Het houdt geen steek om een participatief proces volledig los te laten of uit handen te geven. Dan wordt participatie als *'kinderen in het water gooien en ervan uitgaan dat ze kunnen zwemmen'* (De Winter, 2010). Anders gezegd: je kan niet uit handen geven wat je niet in handen hebt.
10. Kortom, **participatie is SPEELS:** simpel, plezierig, ervaringsgericht, eerlijk, leerrijk en samen.

Over de auteurs

Saskia Vandeputte (°1982) was als (hoofd)instructeur en bestuursvrijwilliger actief in het landelijk jeugdwerk. Bij de Vlaamse Scholierenkoepel verrijkte ze haar expertise rond leerlingenparticipatie op school. Saskia is gebeten door het vormgeven van participatie en het begeleiden van leerprocessen in de brede non-profitsector. Momenteel traint ze leerkrachten on-the-job in het 'structureel coöperatief leren'. Daarnaast zet ze studenten in de lerarenopleiding aan de Universiteit Antwerpen aan het denken over hun groeiproces als onderwijsprofessional. Saskia combineert theoretische bagage uit haar studies onderwijskunde met tools en inspiratie uit de praktijk.

Jan Van Dijck (°1959) begeleidt veel scholen, leerlingen én leerkrachten om zowel op de basis- als de secundaire school participatie mee vorm te geven. Als coauteur van het participatiehandboek *oprechte deelneming* (uitgegeven door Doedèskadèn vzw en het kinderrechtencommissariaat) is hij een veel gevraagde gast voor lezingen en studiedagen rond dit thema. Jan is een autodidact die erin slaagt een taal te hanteren om zowel de leerkracht als de leerling (in alle opleidingsvormen en van alle leeftijden) te boeien. Zijn aanpak is gevoed door wat leeft én werkt in de praktijk. Getuigen hiervan zijn de vele scholen en voorzieningen voor mensen met een beperking die aan de slag gingen met zijn methodieken.

Jan en Saskia maakten een verschillende start. Ze groeiden vanuit het academische en het praktijkgerichte naar elkaar toe als co-begeleiders van participatietrajecten bij de Vlaamse Scholierenkoepel. Vanuit een andere achtergrond maar met een gelijkgestemde visie en aanpak delen zij hun deskundigheid rond 'participatie op school'.

⁶ Schneiders, L. & Smit-Kruidenberg, A. (2006). *Verantwoordelijkheid nemen en geven. Micha de Winter over jeugdparticipatie*. Interview in 'Montessori mededelingen'. Raadpleegbaar op <http://www.dmo.amsterdam.nl/jeugd-onderwijs/jeugd/jeugdparticipatie/opinie/>